

OŚRODEK DOKUMENTACJI
ZABYTKÓW W WARSZAWIE

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKÓW
ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V W X Y Z

Nr

3730

KUJAWSKO-
POMORSKIE

1. Obiekt

ZAMEK KRZYŻACKI

2. Czas powstania

od 1288 r. do
pocz. XIV w.

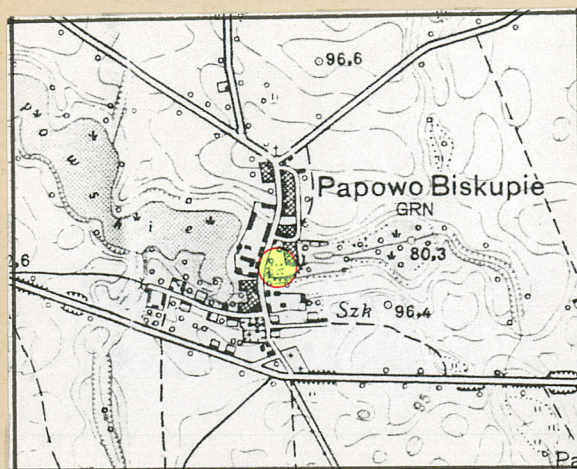
3. Miejscowość

PAPOWO BISKUPIE

11. Zdjęcia, plan sytuacyjny, rzuty

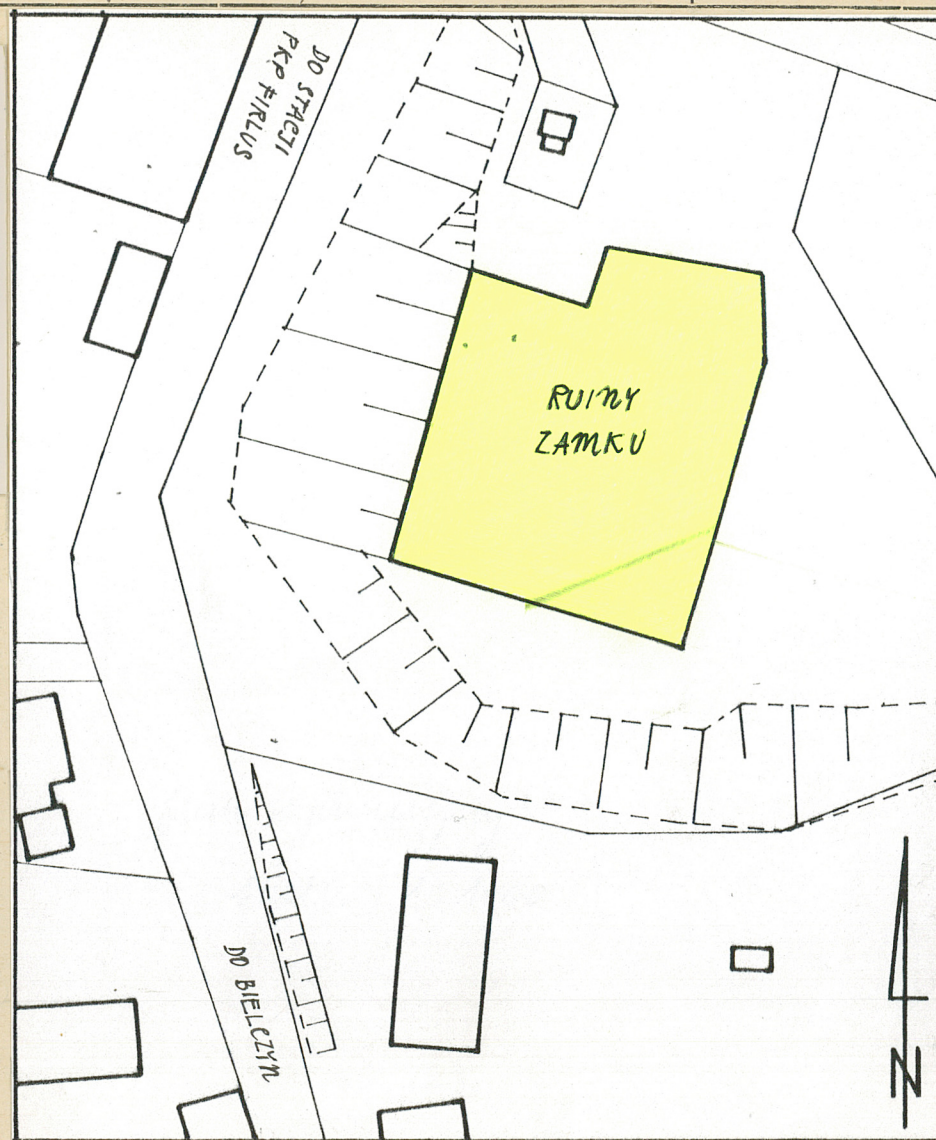

widok od strony wschodniej

plan orientacyjny - skala 1:25000

autor zdjęć S. Wojdyło
data wykonania maj 1997 r.
miejsce przechowywania negatywów u autora

plan sytuacyjny - skala 1 : 1000

4. Adres

Papowo Biskupie

nr hipoteczny KW 12633

5. Przynależność administracyjna

województwo toruńskie

gmina loco pow. CHEŁMIŃSKI

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Popowo, Papowe, Papaw, Papow,
Papov, Popov, Papav

7. Przynależność administracyjna
przed 1.VI.1975 r.

województwo bydgoskie

powiat chełmiński

8. Właściciel i jego adres

Agencja Własności Rolnej
Skarbu Państwa O/Bydgoszcz
ul. Hetmańska 38

9. Użytkownik i jego adres

gmina Papowo Biskupie

10. Rejestr zabytków

Nr A/106 data 30.04.1937

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu.

Papowo Biskupie leży w obszarze historycznej ziemi chełmińskiej, która do 1230 r. była przedmiotem walk między książętami mazowieckimi a pogańskimi Prusami. Do 1222 r. właścicielem Papowa był biskup płocki Gethko, od 1222 do 1231 r. biskup pruski Chrystian, a po nim zakon krzyżacki. Najstarsze wzmianki o Papowie pochodzą z 1279 r. jako o ośrodku administracji krzyżackiej pierwszy komtur notowany jest od 1288 r. (Aleksander). Z tą datą wiązać należy początek budowy zamku, który powstał od jednego rzutu, bez późniejszych znaczących zmian. Okres kilku lat przed Wielką Wojną 1410-1411 wykorzystano na wykonanie drobnych napraw - zapewne murów - oraz więźby i stropów. W 1410 r. zniesiona zostaje komtura papowska, zaś zamek oraz okoliczne dobra administrowane są przez wójta krzyżackiego z Lipienka. Po bitwie pod Grunwaldem zamek przechodzi czasowo w ręce polskie. W 1422 r. zamek ponownie znalazł się pod panowaniem Polaków. W roku 1425 ustanowiono dla Papowa rządcę. W 1454 r. związkowcy (Związek Miast Pruskich) zajmują zamek i utrzymują go do 1458 r. W tym też roku warownia przechodzi na krótki czas w ręce Bernarda von Zinenberg do czasu ponownego odzyskania zamku przez wojska polskie które częściowo zburzyły zamek. Papowo stało się własnością królewską.

c.d. - wkładka nr 1

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, dach, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

SYTUACJA

Zamek wraz z przedzamczem w formie nieregularnego pięcioboku położony jest w centrum wsi, po wschodniej stronie drogi prowadzącej niegdyś z Chełmży przez Papowo do Chełmna; na północ od kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja, na wzniesieniu oddzielonym od terenów sąsiednich suchą obecnie fosą, zasilaną pierwotnie w wodę ze strumienia płynącego między jeziorami położonymi na zachód i wschód od zamku. Na terenie przedzamcza znajdują się budynki. Profile fos i międzymurza zatarte.

MATERIAŁ I KONSTRUKCJA

Fundamenty - kamienne, na zaprawie wapiennej z domieszką gliny;

Ściany - w konstrukcji muru opus emplectum uzupełnione gruzem kamiennym i ceglanym zalany zaprawą wapienną; lico wykonane z dużych głazów granitowych (łamanych i otoczków) przekładanych regularnymi (co 60-80 cm) warstwami drobnego kamienia łamanego i cegły; cegła - zastosowana do narożników okien, wnęk, węgarów, kształtek - o wymiarach: 27,5-29 x 14-14,5 x 8,5-9 cm; detal architektoniczny wykonany z cegły (kształtki żeber sklepiennych, profilówki łuków i wnęk ściennych, narożniki oraz z wapienia (piaskowca ?) - konsole sklepienne kapitarza, kaplicy - z granitu - szczebliny okienne;

Sklepienia - nie zachowane (pozostałości łuków tarczowych i oporów sklepiennych sklepień krzyżowo-żebrowych);

Stropy - nie zachowane (pozostałości wsporników pod belki);

Więźba dachowa - nie zachowana (podobnie pokrycie dachowe);

Posadzki, podłogi - nie zachowane;

Schody - nie zachowane;

Stolarka okienna i drzwiowa - nie zachowana;

RZUT

Obecna forma zamku na planie kwadratu o wymiarach ok. 40,5 x 40,5 m, z kwadratowymi, zryzalitowanymi (o ok. 0,6 m) narożnymi wieżyczkami (zachowane w narożach pn-zach.

c.d. - wkładka nr 1

14. Kubatura -	15. Powierzchnia użytkowa ok. 1600 m ²	16. Przeznaczenie pierwotne zamek komturewski	17. Użytkowanie obecne trwała ruina
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja <p>Po opracowaniu w latach 1958-1959 i 1973-1975 dokumentacji naukowej, inwentaryzacji i projektu technicznego zabezpieczenia ruin robót nie podjęto, z wyjątkiem badań archeologicznych o niewielkim zakresie, przeprowadzonych na terenie zamku (w latach 1975-1976).</p> <p>W 1995 r. dokonano usunięcia drzew i krzewów z terenu zamku, zwłaszcza z jego wnętrza.</p>		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne ściany, wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycia dachu, wyposażenie i instalacje) <p>Zamek w stanie trwałej ruiny.</p> <p>Stan zachowania fundamentów dobry; ścian zewnętrznych i wewnętrznych bardzo zły (zwłaszcza cokołu ściany wschodniej, zamknięć ścian i korony murów)-luźne kamienie i mocno wypłukana zaprawa; korona murów porośnięta trawą i drzewami; dostęp na teren zamku, pomimo ogordzenia, swobodny; pozostały detal architektoniczny zatarty i uszkodzony.</p>	
20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie <p>Mury zewnętrzne i wewnętrzne wymagają uzupełnienia wypłukanych spoin oraz kamieni, narożniki ścian wymagają przemurowania, korona murów przełożenia; cokoł ściany wschodniej wymaga podmurowania.</p>			

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

22. Bibliografia

J. Büschung - Kunstaltertümer in Schlesien, Preussisch Polen und Preussen. Kuglers Museum 1835 nr 1;

J. Heise - Die Bau und Kunstdenkmäler der Provinz Westpreussen, Bd. II, Kulmer Land und Löbau, Danzig 1894;

B. Schmid - Bau und Kunstdenkmäler der Ordenszeit in Preussen, Marienburg 1939;

B. Schmid - Die Denkmalpflege in der Provinz Westpreussen in Jahre 1908, Danzig 1909;

C. Steinbrecht - Die Baukunst des Deutschen Ritterordens in Preussen, Bd. II, Preussen zur Zeit der Landmeister, Berlin 1888;

Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. XI, województwo bydgoskie, z. 4, d. powiat chełmiński, Warszawa 1976;

M. Arszyński - Budownictwo warowne zakonu krzyżackiego w Prusach, Toruń, 1995;

c.d. - wkładka nr 2

23. Źródła ikonograficzne i fotograficzne rodzaj, miejsce przechowania, sygnatury)

24. Uwagi różne

25. Wypełnił

mgr Małgorzata Krużyńska

Imię i nazwisko

data maj 1997 r.

26. Sprawdził

Imię i nazwisko

data

27. Załączniki

5 wkładek

Jednoraz

ZGraf. WZRS Biskupiec zam. 1403 nakł. 20.000 szt. 07.07.82 r.

1. Miejscowość	2. Obiekt (nazwa jak w karcie)	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
PAPOWO BISKUPIE	zamek krzyżacki	c.d. pkt. 12 i 13

c.d. pkt. 12

Zamek, nadszarpnięty zniszczeniami wojny 13-letniej popada w ruinę. W roku 1505 w posiadanie zamku wchodzi kapituła chełmińska - biskup Mikołaj Chrapicki.

Na budowę domu dla seminarzystów w Chełmży (pocz. XVII w.) pobierano kamień z zamku papowskiego, co ostatecznie doprowadziło go do ruiny, jak również budowa zabudowań folwarcznych. W 1772 r. dobra papowskie wraz z zamkiem stały się własnością Państwa Pruskiego, w obszarze kamery kwidzyńskiej, a na niższym szczeblu administracyjnym domeny chełmyńskiej (Domänenamt Kulmsee). W okresie Królestwa Warszawskiego Papowo należało do powiatu toruńskiego, departamentu bydgoskiego. Po 1878 r. Papowo znalazło się w Prowincji Prusy Zachodnie. W 1888 r. C. Steinbrecht wykonał inwentaryzację zamku oraz odkrył piwnice.

Zamek komturewski położony został na nieznacznym wzniesieniu, między dwoma zbiornikami wodnymi (po stronie wschodniej nie istniejącymi) i poniżej strumienia zasilającego pierwotnie w wodę fosy przedzamcza i zamku. Przedzamcze, położone nieco niżej od wzgórza zamkowego, rozciągało się na północ i wschód od zamku, otoczone było pojedynczym, a na odcinku pn-wsch. podwójnym, pasem murów obronnych, zapewne z trzema wieżami i jedną bramą od zachodu. Droga do zamku wiodła przez teren przedzamcza łukiem przez dwie bramy (jedną w murze zachodnim oraz drugą na rampie ukośnej przy skrzydle północnym - patrz plan sytuacyjny wg Steinbrechta) i przez dwa mosty zwodzone przed nimi. Na terenie przedzamcza znajdowały się m.in.: spichrze, chlewy i stajnie, browar, wozownie.

Korpus zamku otoczony był od północy i wschodu fosą oddzielającą go od przedzamcza, zaś od południa i zachodu fosą otaczającą również przedzamcze. Zamek otoczony był bezpośrednio międzymurzem o szerokości ok. 8 m. Teren zamku stanowił założony na planie kwadratu 4-skrzydłowy, prawdopodobnie 3-kondygnacyjny (piwnice, parter, I piętro) budynek ze strychem z kwadratowym dziedzińcem (o wym. 16,8 x 17,3 m) otoczonym drewnianą galerią, flankowany w narożach wieżami (dostępnymi z ganku obronnego). Po stronie zachodniej zamku, na przedłużeniu skrzydła południowego, znajdowało się gdanisko.

Wkładkę założył: mgr M. Krużyńska, maj '97
(imię, nazwisko, data)

Wzór ODZ 1978 r.

Miejsce przechowywania negatywów: .....

Piwnice położone były na wysokości poziomu przedzamcza, zamknięte sklepieniem krzyżowo-żebrowym i doświetlone oknami szczelinowymi o obramieniach granitowych, rozglifionych od wnętrza.

W skrzydle północnym piwnica wschodnia ze sklepieniem o trzech przęsłach i wejściem w osi skrzydła wschodniego; doświetlenie po jednym oknie w ścianie północnej i wschodniej. Piwnica zachodnia zapewne z hypocaustum w narożniku pd-wsch.. Pozostałe piwnice o nieokreślonym charakterze, zasypane.

Parter - w skrzydle północnym w części zachodniej pomieszczenie furtiana, na osi zaś przejazd bramny, pomieszczenie w części wschodniej o nieznanym charakterze; wszystkie pomieszczenia przesklepione krzyżowo-żebrowo. W skrzydle wsch. ze sklepieniami krzyżowo-żebrowymi pomieszczenia o nieznanym funkcji doświetlone czterema szczelinami. W skrzydle zach. mieściła się kuchnia ze sklepieniem krzyżowo-żebrowym i z szybem wentylacyjnym oraz do usuwania nieczystości w ścianie zachodniej. W skrzydle południowym mieścił się lazaret lub magazyny.

I piętro - w skrzydłach wschodnim, południowym i zachodnim stropy belkowe, w skrzydle północnym wysoka na 8,3 m kaplica (w części wschodniej) i kapitułarz (w części zachodniej) z dekoracyjnymi konsolami oraz nad przejazdem zakrystia o sklepieniach krzyżowo-żebrowych; ostrołukowe okna z profilowanymi węgarzami i laskowaniem doświetlały kaplicę i kapitułarz, wejścia do kaplicy i kapitułarza od dziedzińca. W skrzydle wschodnim znajdował się refektarz doświetlony oknami od dziedzińca; w skrzydle południowym znajdowało się mieszkanie komtura, w skrzydle zachodnim dormitorium.

Poziom II piętra tworzył ganek obronny wykonany w cegle i pomieszczenia strychowe.

Na dziedzińcu znajdowała się studnia.

c.d. pkt. 13

i pd-wsch.), z czytelnym układem czteroskrzydłowym z niewielkim (ok. 17 x 17 m) kwadratowym dziedzińcem z wjazdem głównym na osi skrzydła północnego, do którego prowadzi ukośny podjazd; określenie traktów, ilości pomieszczeń, sposobu i miejsca komunikacji na kondygnacje niemożliwe z powodu poważnej destrukcji obiektu; brak widocznych, wewnętrznych podziałów pomieszczeń; od północy i wschodu przylega wieloboczne przedzamcze (powierzchnia ok. 3 ha) z widocznym fragmentem murów przy fosie od strony północnej wykorzystanym jako piwnica.

1. Miejscowość	2. Obiekt (nazwa jak w karcie)	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
PAPOWO BISKUPIE	zamek krzyżacki	c.d. pkt. 13

c.d. pkt. 13

BRYŁA

Obecnie bryła zamku jest mocno uszczuplona, otwarta z powodu braku całego skrzydła południowego i dachów; w ścianach zewnętrznych i wewnętrznych czytelny jeszcze podział na co najmniej trzy kondygnacje (piwnice - zasypane, parter i I piętro); skrzydło północne zachowało największy procent (60%) murów obwodowych, pozostałe skrzydła w formie ruin ścian zewnętrznych (o wysokości ok. 12 m). Poziom zamku jest wyniesiony ok. 3 m powyżej terenu przedzamcza, skutkiem czego jest długi podjazd od północy.

ELEWACJE

Elewacja północna skrzydła północnego - zachowana w dwóch fragmentach: wschodnim i zachodnim; część środkowa zniszczona; fragment wschodni - z wąskimi, wysmukłymi (wys. 4 m), ostrołukowo zamkniętym oknem obustronnie rozglifionym (po bokach w równie odległości występują pozostałości po dwóch identycznych oknach), poniżej okna środkowego, na poziomie piwnicy otwór szczelinowy;

fragment zachodni - zawiera dwa wysmukłe (wys. 4 m) ostrołukowo zamknięte, obustronnie rozglifione okna (trzecie istnieje w części glifu); w osi okna środkowego szczelinowe otwory piwnicy i parteru;

Elewacja wschodnia - zachowana w dużym fragmencie (oprócz wieżyczki narożnej pn-wsch.), z potężnymi wyłomami w części środkowej; w partii przyziemia do wysokości ok. 3,5 m brak lica muru; na wysokości trzeciej kondygnacji (I p.) występuje pięć rozglifionych od wewnątrz otworów szczelinowych; na koronie muru zachowany fragment ceglanego wążku wendyjskiego;

Elewacja zachodnia - zachowana w dużym fragmencie (oprócz narożnika pd-zach.), w osi szerokości skrzydła północnego o-

Wkładkę założył: mgr M. Krużyńska, maj 97
(imię, nazwisko, data)

Wzór ODZ 1978 r.

Miejsce przechowywania negatywów: .....

twory okienne piwnicy, parteru i I piętra; ten ostani obustronnie rozglifiony, wysmukły, ostrołukowy; dolna część narożnika wieżyczki uformowana w łagodną przyporę, pośrodku długości elewacji, na poziomie piwnic prostokątny szyb poziomy do wnętrza muru (na głębokości ok. 1,6 m); na wysokości poziomu kondygnacji I piętra granitowy wspornik ryzalitu wykusza gdańska (?), na koronie muru zachowany długi odcinek ceglanego wążku wendyjskiego;

Elewacja południowa - istnieje w zarysie murów piwnicznych, narożniki flankowane ryzalitami wieżyczek narożnych; przy narożu pd-wsch. mur poprzeczny międzymurza o wysokości ok. 2,5 m, grubości 1,5 m i długości 8,5 m.

WNĘTRZE

Pierwotne zagospodarowanie wnętrza zostało omówione w pkt. 12. Obecny stan przedstawia się następująco: w skrzydle północnym zachowały się w znacznym stopniu mury obwodowe kaplicy oraz kapitułarza wraz z pozostałościami konsol sklepiennych (lico ceglane z opracowaną spoiną, ślady tynkowania ścian) i oporów sklepiennych; pozostałe skrzydła zachowały się w postaci zewnętrznych ścian (wschodniej i zachodniej) z widocznymi wspornikami pod belki (ściana zachodnia).

WYPOSAŻENIE

Wyposażenie zamkowe nie zachowało się do czasów dzisiejszych.

INSTALACJE

brak

c.d. pkt. 22

M. Arszyński - Ruiny zamku krzyżackiego w Papowie Biskupim. Maszynopis, PKZ Toruń, 1958;

I. Sławiński - Inwentaryzacja zamku krzyżackiego w Papowie Biskupim. PKZ Toruń, 1959.

1. Miejscowość

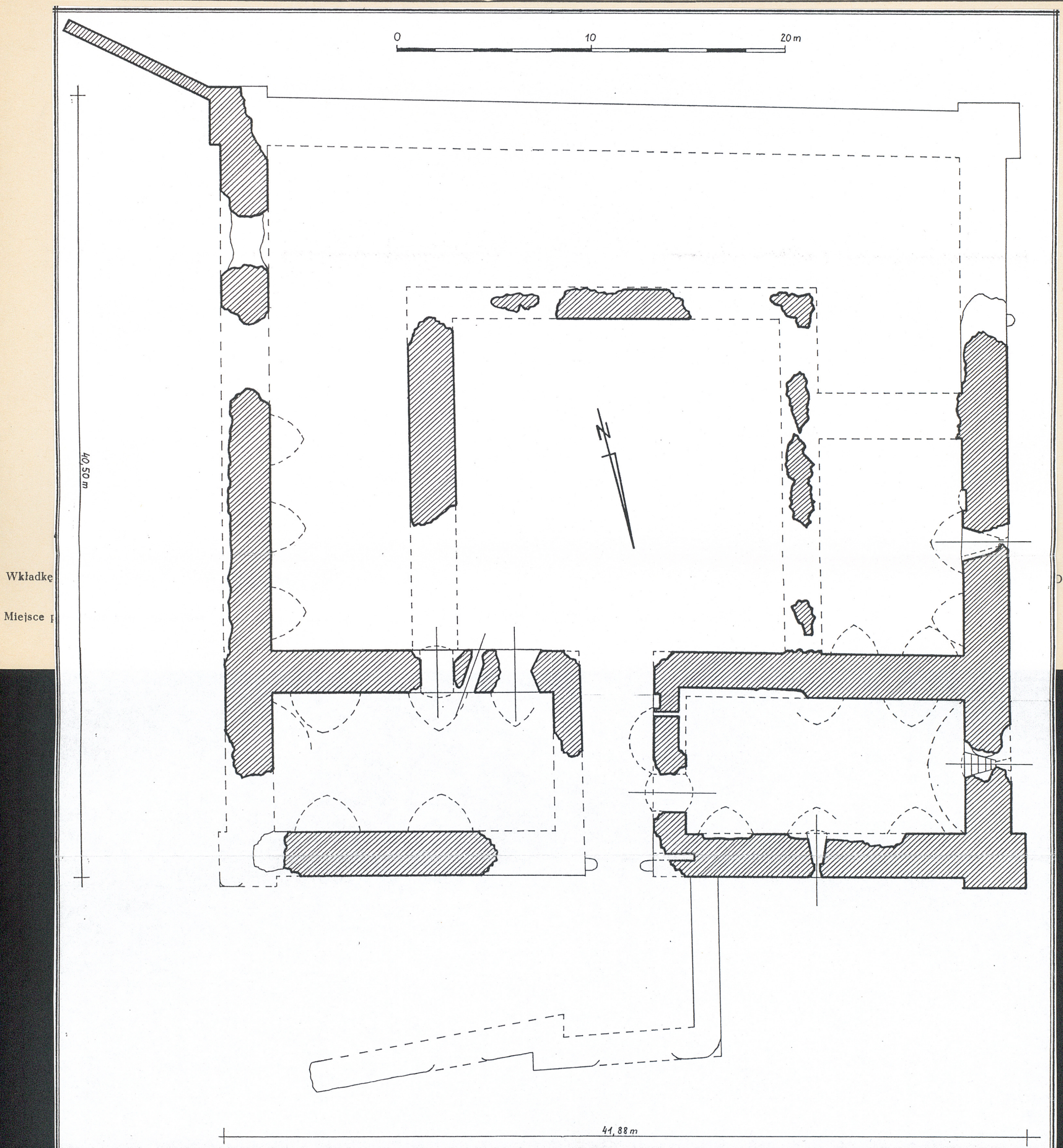
PAPOWO BISKUPIE

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

zamek krzyżacki

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja rysunkowa i ikonograficzna

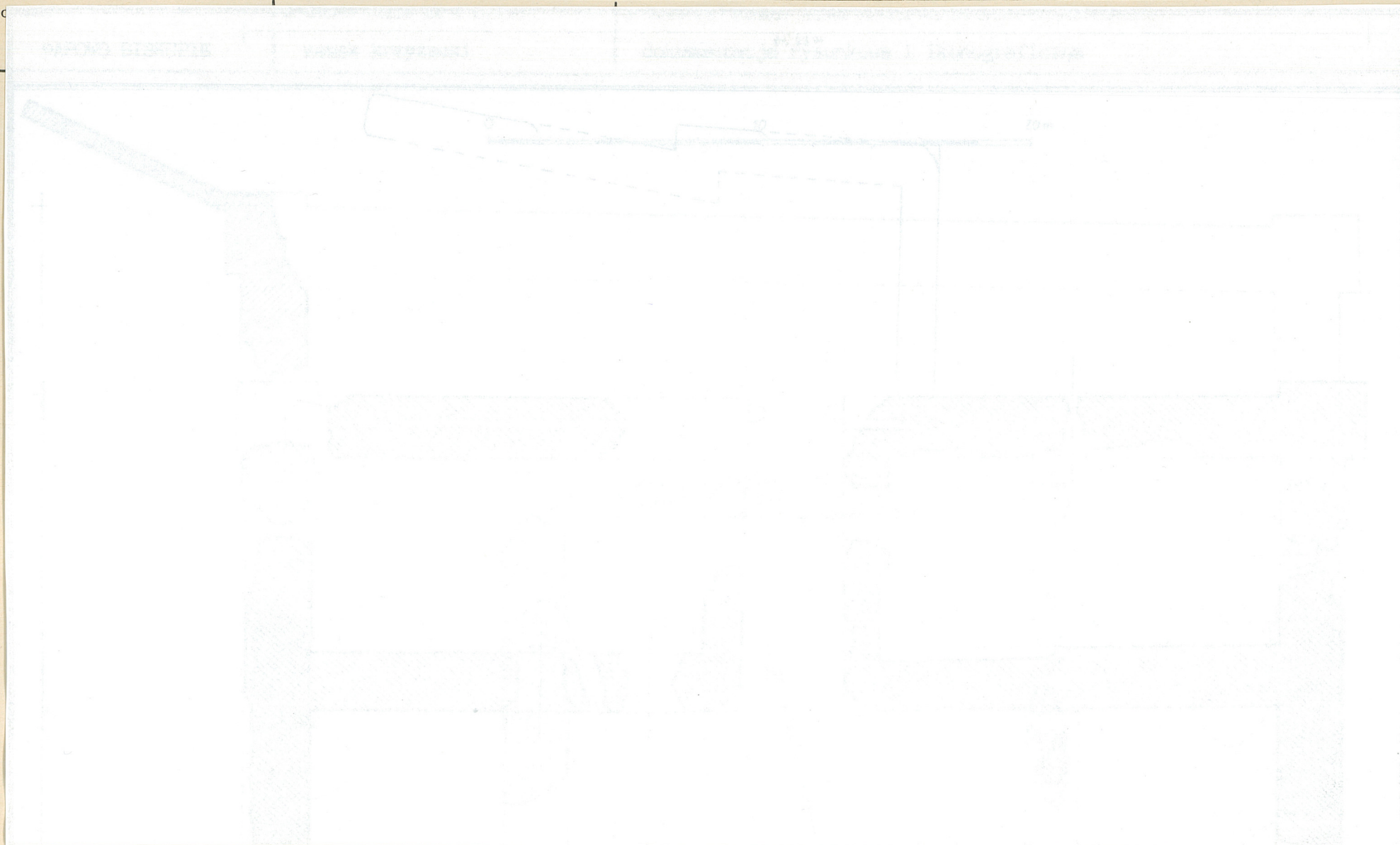
Wkładkę

Miejsce

DZ 1978 r.

1. Miejsce

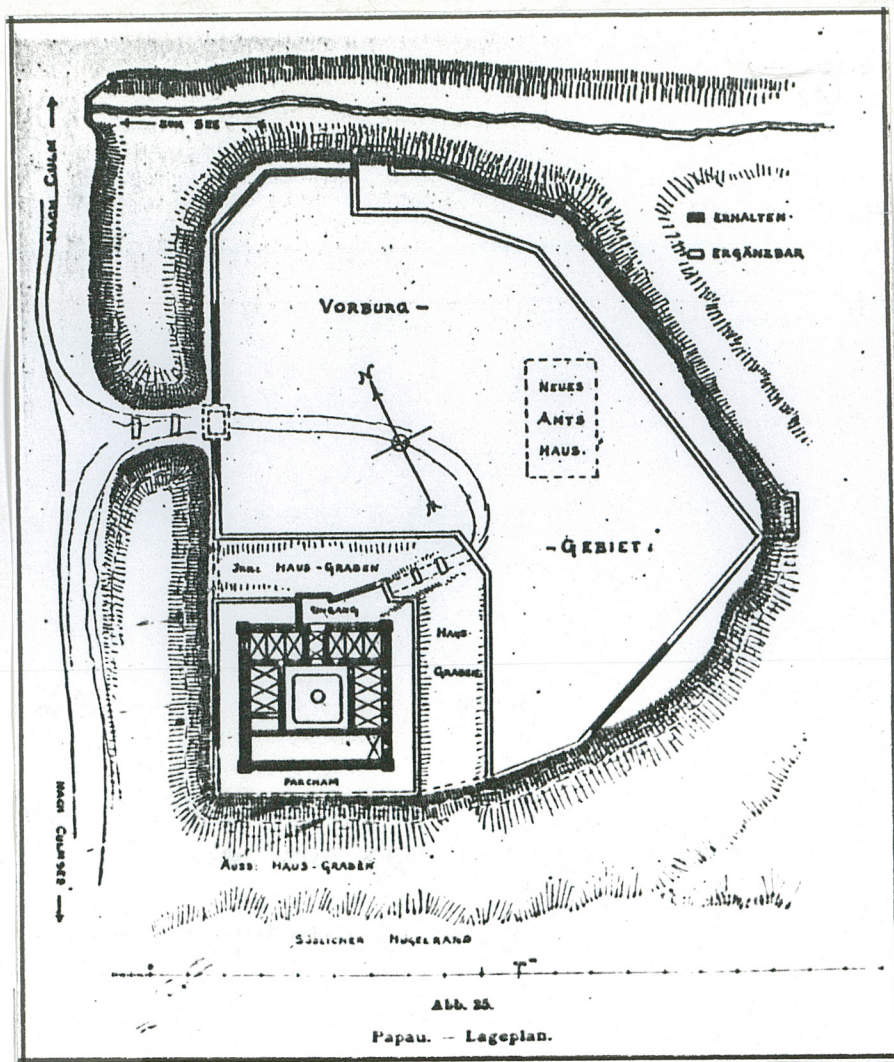
Wkładkę założył: mgr M. Krużyńska, maj 1997 r.
(imię, nazwisko, data)

Wzór ODZ 1978 r.

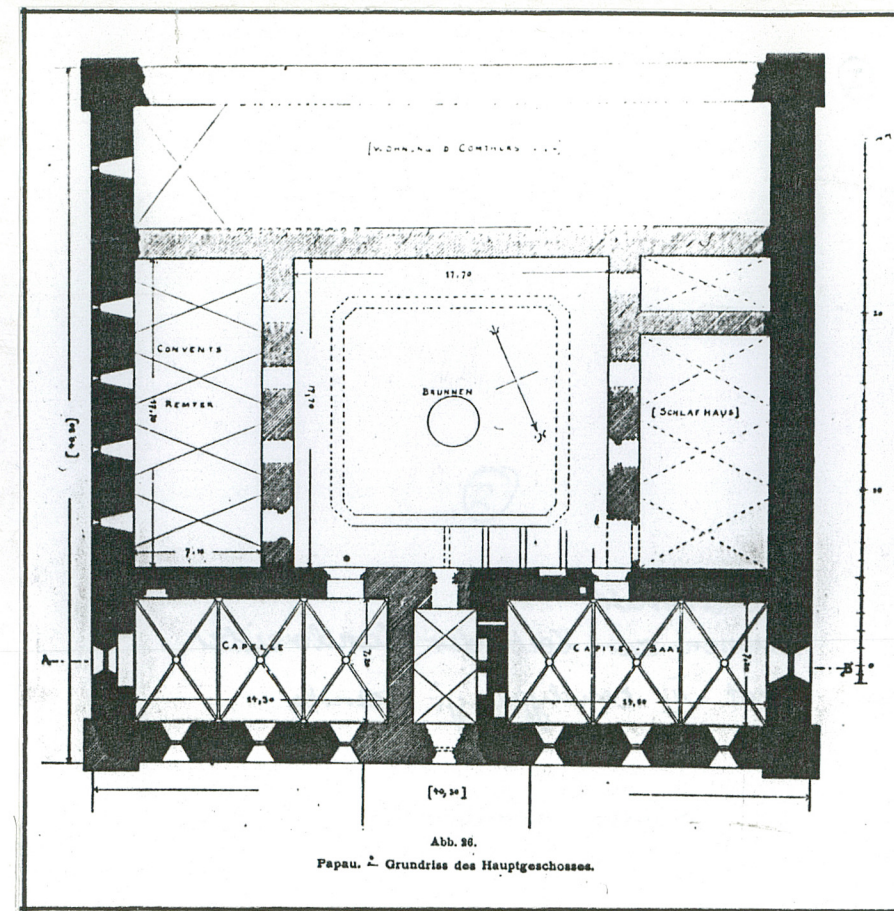
Miejsce przechowywania negatywów: .....

inwentaryzacja - rzut przyziemia - skala 1 : 200

plan sytuacyjny zamku i przedzamcza

rzut III kondygnacji

1. Miejscowość

PAPOWO BISKUPIE

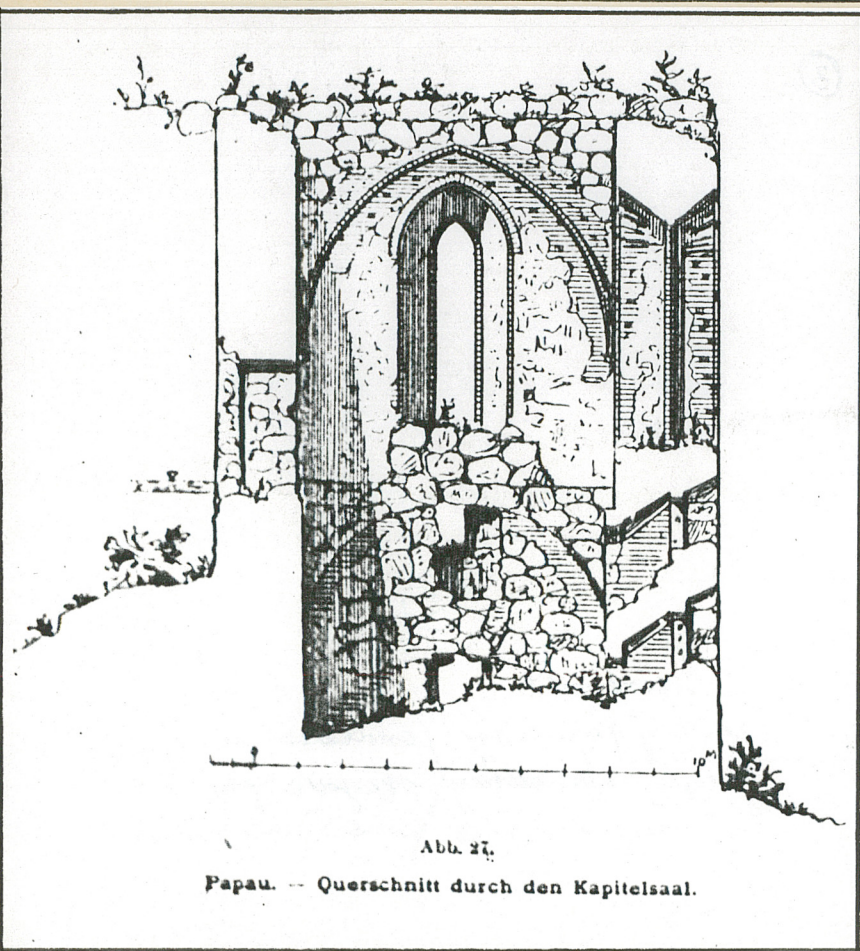
2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

zamek krzyżacki

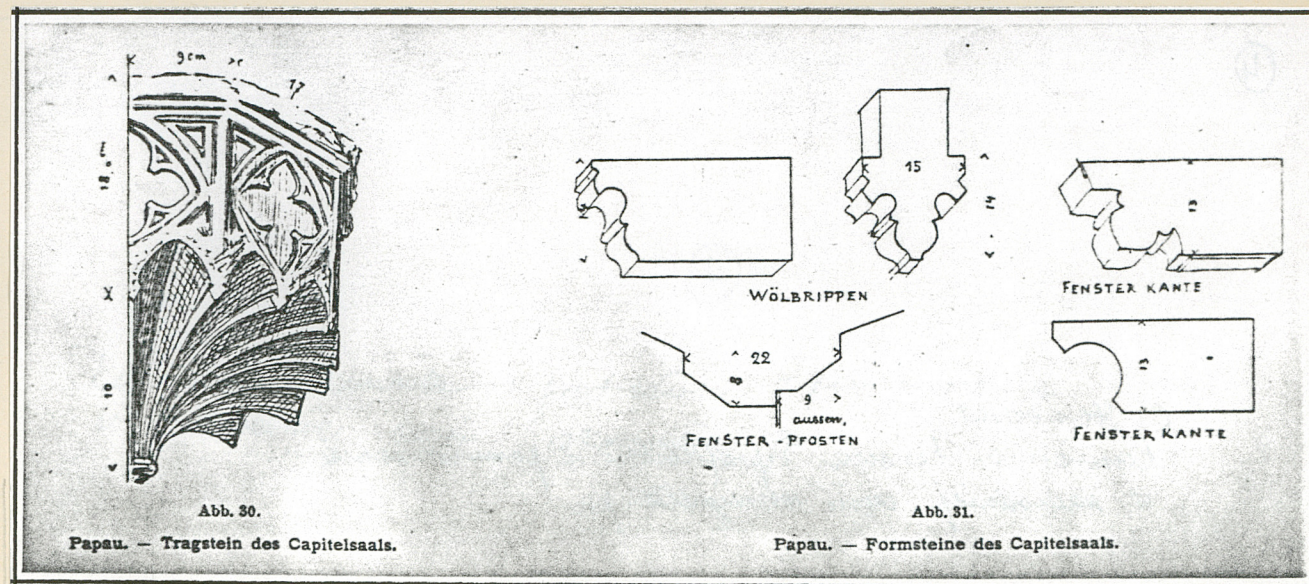
3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja ikonograficzna

C. Steinbrecht - Preussen zur Zeit ...

przekrój poprzeczny pomieszczenia
w części zachodniej skrzydła pn

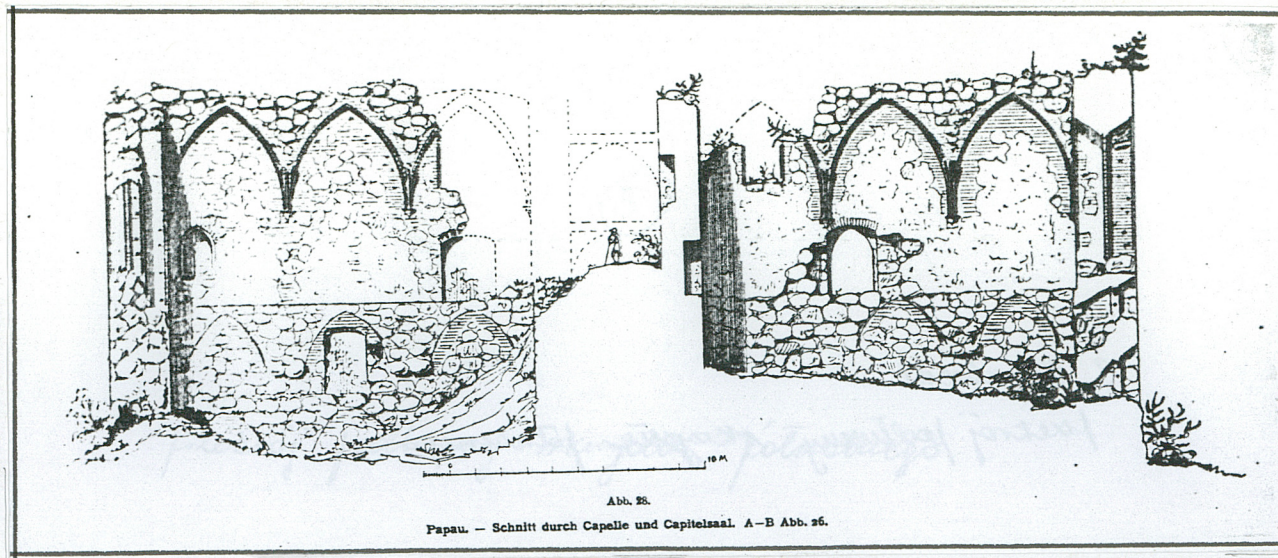
kamienna konsola i profilówki z pomieszczenia w zachodniej części
skrzydła północnego

Wkładkę założył: mgr M. Krużyńska, maj 1997 r.

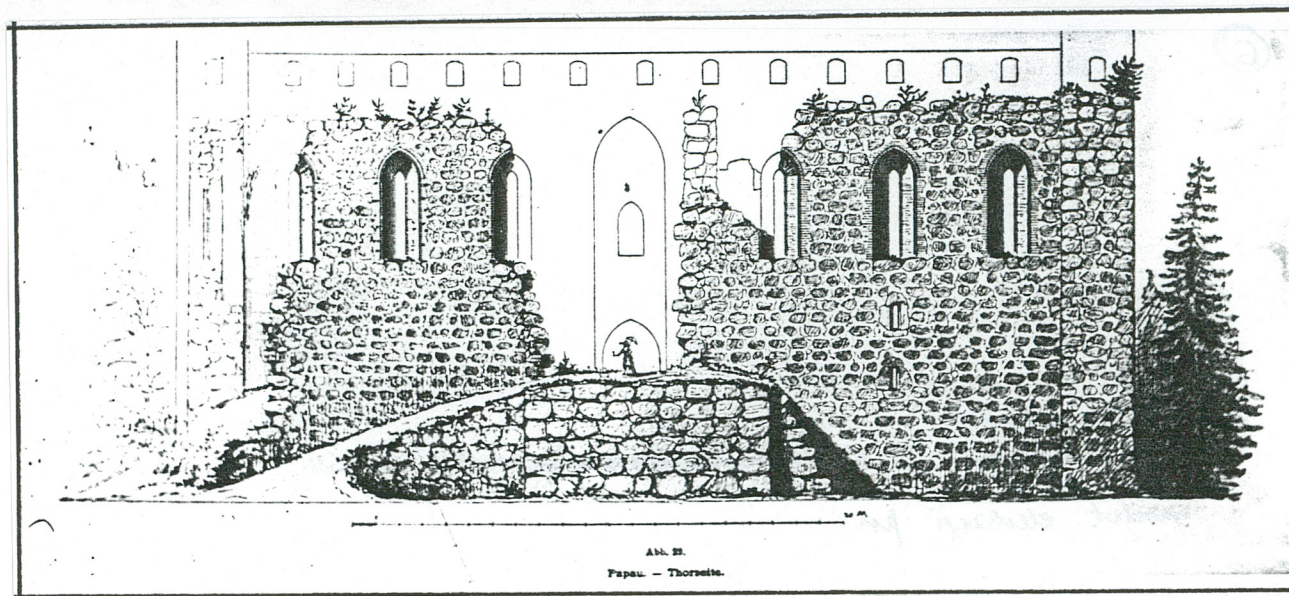
Wzór ODZ 1978 r.

Miejsce przechowywania negatywów:

przekrój podłużny skrzydła północnego

widok elewacji północnej

1. Miejscowość

PAPOWO BISKUPIE

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

zamek krzyżacki

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja fotograficzna

widok od strony północnej

skrzydło północne, część zach.,
kapitularz

skrzydło północne, ściana
północna

widok od strony południowej

Wkładkę założył: mgr M. Krużyńska, maj 1997 r.
(imię, nazwisko, data)

Wzór ODZ 1978 r.

Miejsce przechowywania negatywów: fot. S. Wojdyło, u autora

skrzydło północne, ściana pn -
fragment glifu okiennego kapi-
tularza

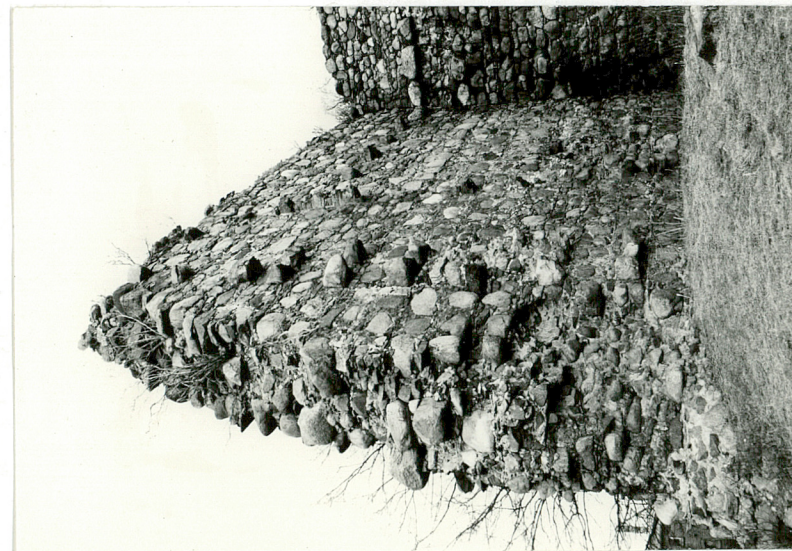
skrzydło północne, kapitu-
larz - konsola

skrzydło pn, część zach. - widok
przez otwór wejściowy na poziomie
I p. na konsolę w kapitularku

skrzydło północne, część zach.,
ściana północna - szczelina do-
świetlająca parter

skrzydło zachodnie,
ściana zachodnia